

УДК 331.522:631.11

**О. О. Стрижак,**

к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та туристичного бізнесу,  
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9367-9061>

**О. О. Пономаренко,**

к. е. н., доцент, доцент кафедри менеджменту, логістики та інновацій,  
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1188-4668>

**О. П. Клок,**

к. е. н., доцент, доцент кафедри підприємництва, торгівлі та туристичного бізнесу,  
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9591-9460>

DOI: 10.32702/2306-6792.2024.23.116

## **РОЗВИТОК ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В ЄС**

O. Stryzhak,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship,  
Trade and Tourism Business, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

O. Ponomarenko,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Management,  
Logistics and Innovation, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

O. Klok,

PhD in Economics, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Entrepreneurship,  
Trade and Tourism Business, Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics

### **HUMAN CAPITAL DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S INTEGRATION INTO THE EU**

В статті визначено співвідношення секторів економіки країн ЄС та України за обсягами доданої вартості за 2023 рр. Встановлено, що найбільша питома вага за доданою вартістю припадає на сектор послуг. Порівняння з країнами ЄС показує, що питома вага продукції сільського господарства (разом із лісовим господарством та рибальством) в Україні найбільша. Зіставлення динаміки чисельності міського та сільського населення за країнами ЄС та Україною свідчить, що доволі велика частка населення аналізованих країн проживає в сільській місцевості, що демонструє вищий рівень людського капіталу аграрних регіонів порівняно з людським капіталом сільськогосподарської сфери. В роботі визначено особливості людського капіталу сільськогосподарських підприємств України та запропоновано напрямки розвитку людського капіталу в сільському господарстві. Реалізація окреслених напрямків дозволить підвищити конкурентний потенціал вітчизняних сільськогосподарських підприємств в контексті інтеграції до ЄС.

In the conditions of Ukraine's integration into the European Union, the requirements for human capital of domestic agricultural enterprises are increasing, and the problems of its development are becoming particularly relevant. In this context, the purpose of the study is to determine the features of human capital of agricultural enterprises in Ukraine and the directions of its development in the perspective of integration into the European Union.

Despite the dominance of the service sector in the aggregate production of most countries of the world, the agricultural sector has not lost its significance, as it is strategically important. Therefore, the article determines the ratio of economic sectors in the EU countries and Ukraine in terms of value added for 2023. The analysis shows that in all EU countries and Ukraine, the largest share of value added is accounted for by the service sector. Comparison with EU countries displays that the share of agricultural products (with forestry and fishing) in the total value added is the highest in Ukraine.

To compare production volumes by economic sectors and the distribution of human resources, the study analysed the ratio of population in urban and rural regions. An evaluation of the population dynamics in the EU and Ukraine demonstrates that a fairly large share of the population of the analysed countries lives in rural areas, which demonstrates a higher level of human capital in agricultural regions compared to the human capital of the agricultural sector.

The paper identifies the features of human capital of agricultural enterprises in Ukraine and proposes directions for the development of human capital in agriculture. Implementation of the outlined areas of human capital development will increase the competitive potential of domestic agricultural enterprises, promote the implementation of modern Industry 4.0 technologies to ensure high quality agricultural products in accordance with EU standards.

Prospects for further research are to develop methodological approaches to assessing the compliance of human capital components of agricultural enterprises with the conditions of Industry 4.0.

*Ключові слова: людський капітал сільськогосподарських підприємств, людський капітал аграрних підприємств, людський капітал аграрної сфери, людський капітал сільського господарства, інтеграція до Європейського Союзу.*

*Key words: human capital of agricultural enterprises, human capital of the agricultural sector, human capital of agriculture, integration into the European Union.*

## **ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ**

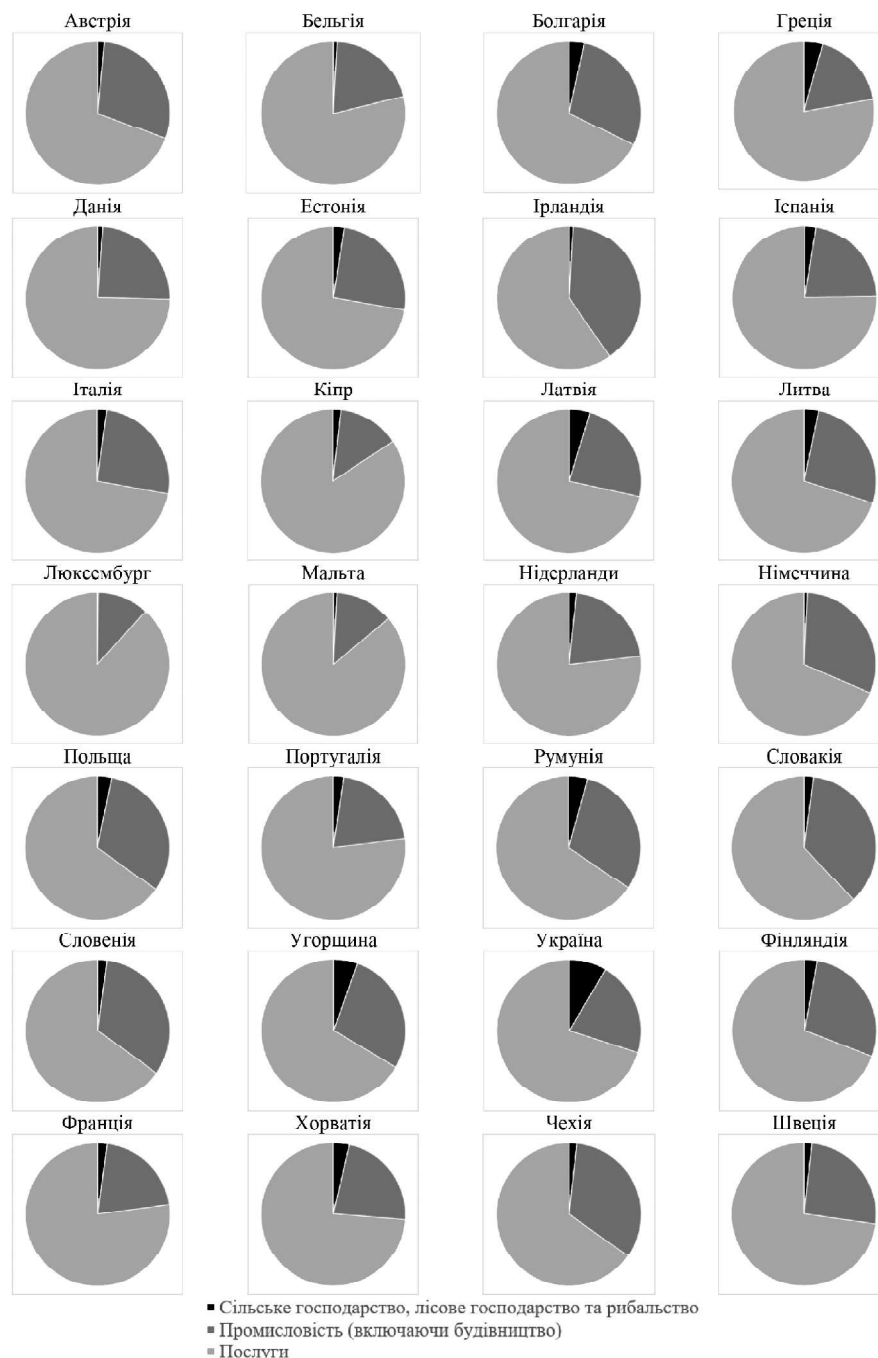
Інтеграція України до Європейського Союзу відкриває нові ринки збуту сільськогосподарської продукції, сприяє розширенню можливостей співпраці між суб'єктами господарювання аграрної сфери. Забезпечення доступу до сучасних технологій і методів ведення бізнесу надає українським сільськогосподарським компаніям додаткові можливості підвищення конкурентоспроможності та збільшення продуктивності. Але, водночас, вітчизняні аграрні підприємства стикаються з низкою проблем, таких як впровадження європейських стандартів якості, контроль поставок і сертифікації продукції, встановлення квот на імпорт тощо. Крім того, цифровізація відносин у суспільстві обумовлює необхідність постійного оновлення знань і підвищення кваліфікації співробітників сільськогосподарських підприємств. Ключовими факторами забезпечення успіху в умовах цифрової економіки стають здібності до опра-

цювання інформації та великих масивів даних, готовність до впровадження сучасних програмних інструментів і застосунків, розвиток навичок комунікації у віртуальному просторі та багато іншого.

Слід зазначити, що застосування сучасних технологічних засобів у діяльності сільськогосподарських компаній потребує відповідних знань, навичок та кваліфікації персоналу. Отже, вимоги до людського капіталу аграрних підприємств зростають, а проблеми його розвитку набувають особливої актуальності. Ці питання мають важливе значення для України, оскільки частка продукції вітчизняного сільського господарства у ВВП та експорті є значною.

## **АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ**

Останніми роками тема відтворення та розвитку людського капіталу сільськогосподарських підприємств активно розробляється українськими науковцями. Так, Качмар О. було визначено чинники впливу на якісні складові



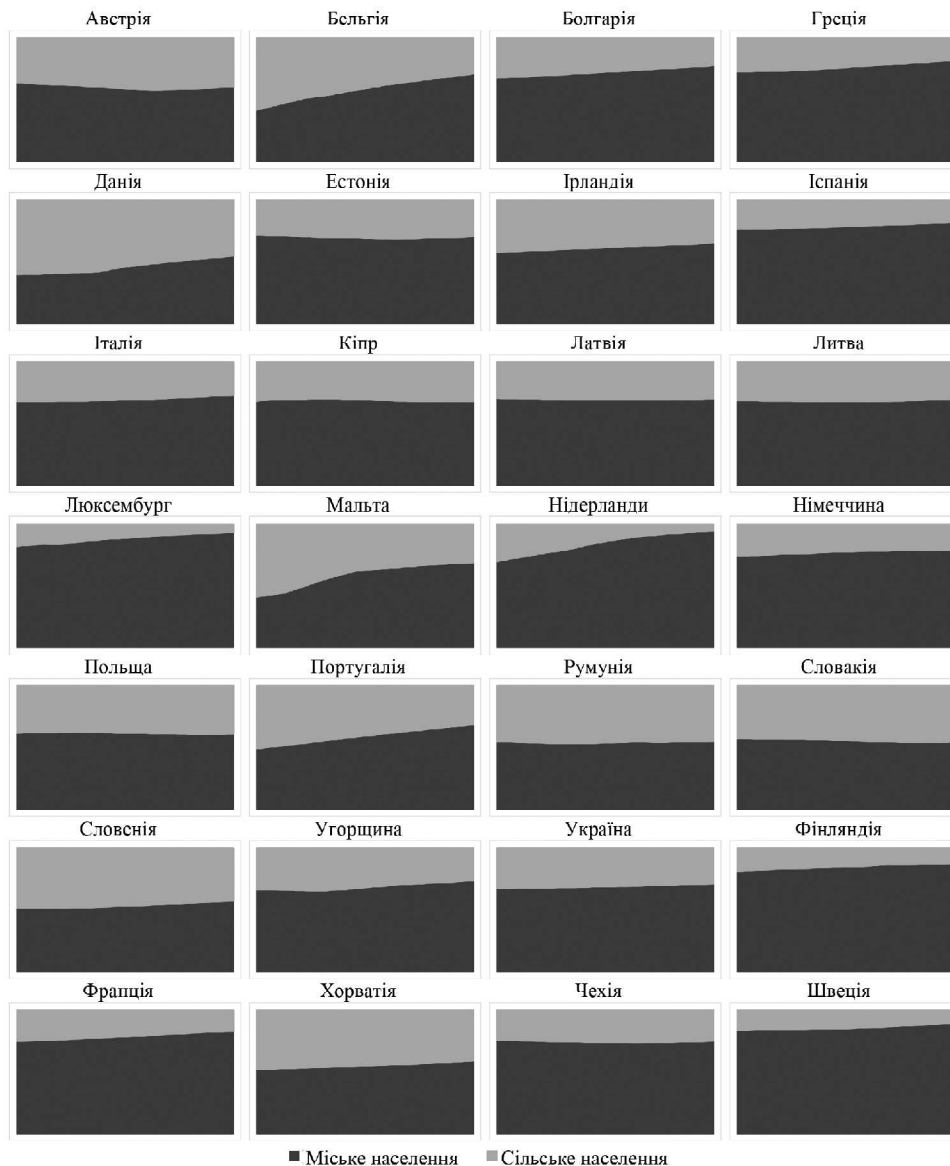
**Рис. 1. Додана вартість за сферами економіки по країнах ЄС та Україні, % ВВП (2023 р.)**

Джерело: побудовано на основі даних Всесвітнього Банку [15].

людського капіталу аграрних підприємств [4]. Дудник О., Майборода М., Міненко С., розглядаючи людський капітал як основу розвитку сучасного аграрного підприємства та основний ресурс в умовах цифрової економіки, підкреслюють важливість цифрових навичок [2].

Певні наукові здобутки є і в дослідженні людського капіталу вітчизняного сільськогосподарського сектору. Наприклад, Запухляк В. М.,

Мельник О. І. визначили особливості людського капіталу аграрної сфери України в контексті забезпечення її конкурентоспроможності [3]. Михайлова Л. вказує на низький рівень віддачі людського капіталу в вітчизняному сільському господарстві, при тому, що аграрний сектор відіграє важливу роль у створенні доданої вартості та отриманні валових надходжень [7]. Сиротюк Г., Болтянска Л. підкреслюють, що розвиток людського капіталу є важливою пе-



**Рис. 2. Співвідношення міського та сільського населення за країнами ЄС та Україною, % від загального населення (1991–2023 рр.)**

Джерело: побудовано на основі даних Всесвітнього Банку [15].

редумовою впровадження інновацій в аграрно-му секторі [12]. Вініченко І., Лапа В. акцентують увагу на важливості підвищення якості людського капіталу в аграрній сфері та пропонують шляхи його відтворення [1].

Вчені також приділяють увагу аналізу людського капіталу сільських територій. На основі детального аналізу людського капіталу сільських районів вчені наголошують на актуальності державної підтримки його розвитку. [6]. Пивовар П. було запропоновано підхід до оцінки людського капіталу сільських територій на основі розподілу територій на сільські та міські [9]. Пронько А. робить висновок про необхідність державної підтримки розвитку людського капіталу сільських територій [11],

що в остаточному підсумку є основою їхнього сталого розвитку, у тому числі за рахунок залучення та відтворення людського капіталу [10].

Також не залишаються поза увагою українських вчених стратегічні аспекти людського капіталу аграрної сфери. Овечкіна О., Маслош О., Журавльова А. зазначають, що людський капітал сільськогосподарського сектору є важливим чинником забезпечення продовольчої безпеки країни [8]. Кохан М., Кузик О., Поріцький Ю. було окреслено проблеми розвитку людського капіталу сільськогосподарства України у воєнний період, зауважено на необхідності інвестицій у людський капітал [5].

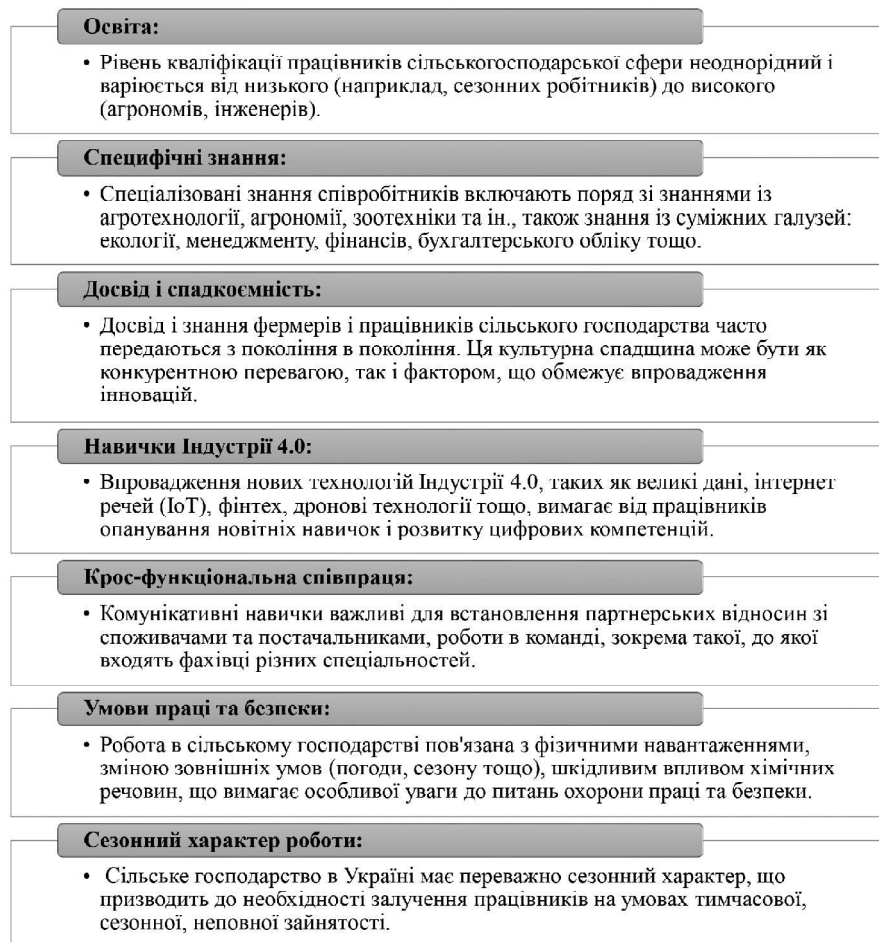


Рис. 3. Особливості людського капіталу сільськогосподарських підприємств України

Джерело: сформовано авторами.

### ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Незважаючи на значний дослідницький внесок у розвиток цього наукового напрямку, окремі аспекти управління людським капіталом аграрних підприємств потребують подальшого вивчення та розвитку. До таких питань, зокрема, належить визначення особливостей людського капіталу сільськогосподарських підприємств України та напрямів його розвитку в контексті інтеграції до Європейського Союзу, що є метою даного дослідження.

### ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розвиток суспільства супроводжується змінами у структурі суспільного виробництва та відповідними секторними зрушеннями в економіці. Формування сервісної економіки слідом за аграрною та індустріальною призвело до переважання сфери послуг у структурі валової продукції. Але, незважаючи на домінування сфери послуг у сукупному виробництві біль-

шості країн світу, сільськогосподарський сектор не втратив свого значення, оскільки є стратегічно важливим для забезпечення продовольчої безпеки та розв'язання проблем голоду для багатьох країн. Співвідношення секторів економіки країн ЄС та України за обсягами доданої вартості за 2023 рр. представлено на рис. 1.

Як видно з рис. 1, у всіх країнах ЄС та України найбільша питома вага за доданою вартістю припадає на сектор послуг. Промисловість також займає значну частку у ВВП. Питома вага продукції аграрного сектору з лісовим господарством і рибальством незначна в усіх аналізованих країнах. Порівняння з країнами ЄС показує, що питома вага продукції сільського господарства (разом із лісовим господарством та рибальством) в загальній доданій вартості в Україні найбільша. Тому розвиток людського капіталу вітчизняного сільського господарства є важливим, особливо в умовах розширення співпраці з європейськими країнами.

Для порівняння обсягів виробництва за секторами економіки та розподілу людських ре-



**Рис. 4. Напрямки розвитку людського капіталу в сільському господарстві**

Джерело: сформовано авторами.

курсів доцільно проаналізувати співвідношення населення за містами і сільськими регіонами.

Порівняння динаміки чисельності міського та сільського населення за країнами ЄС та Україною (рис. 2) показує, що, незважаючи на низьку питому вагу виробленої доданої вартості в сільському господарстві, доволі велика частка населення аналізованих країн проживає в сільській місцевості, що демонструє вищий рівень людського капіталу аграрних регіонів порівняно з людським капіталом сільськогосподарської сфери. Тобто не всі особи, які проживають у сільській місцевості, є зайнятими в сільському господарстві. З одного боку, вони можуть бути зайняті в інших сферах економіки, з іншого, — спостерігається нереалізований людський потенціал сільських територій, що може бути затребуваний ринком праці сільських регіонів у разі реалізації

відповідних державних і регіональних програм розвитку людського капіталу аграрної сфери. Для України питання розвитку людського капіталу аграрних підприємств у контексті її інтеграції до ЄС є особливо актуальними. У зв'язку з цим представляється доцільним визначити його особливості (рис. 3).

Як видно із рис. 3, поряд з традиційними складовими, властивими для людського капіталу в широкому значенні, в сучасних умовах цифровізації, людський капітал здобуває нових властивостей. Так, Федорова Ю., Момот Д. зазначають, що в умовах Індустрії 4.0 людський капітал, разом із традиційними, набуває таких рис, як цифрова компетентність, кібербезпека, навички роботи з великими обсягами даних, штучний інтелект тощо [13]. Дослідження свідчать, що у розвинених країнах спостерігається високий рівень розвитку і людського капіталу, і цифрових технологій [14]. Отже,

людський капітал сільськогосподарських підприємств України має певні особливості, що вимагає урахування його специфічних рис для визначення напрямків розвитку (рис. 4).

Реалізація окреслених напрямків розвитку людського капіталу дозволить підвищити конкурентний потенціал вітчизняних сільськогосподарських підприємств, сприятиме впровадженню сучасних технологій Індустрії 4.0 для забезпечення високої якості аграрної продукції у відповідності з нормативами ЄС.

Доцільно відмітити, що розвиток людського капіталу в аграрній сфері передбачає взаємодію державних інституцій, освітніх установ, сільськогосподарських підприємств, а також осіб, зайнятих у аграрній сфері. Інвестиції в людський капітал дають змогу не тільки підвищити продуктивність праці працівників аграрної сфери, а й поліпшити якість їхнього життя.

#### **ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ**

Інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні в останні роки, вимагають орієнтації всіх сфер економіки на європейські стандарти. Зокрема, суб'єкти господарювання аграрного сектору мають використовувати у своїй діяльності сучасні агротехнології та нові методи організації бізнесу, що потребує відповідних знань та навичок персоналу. У дослідженні з урахуванням визначених особливостей людського капіталу аграрних підприємств України запропоновано напрямки його розвитку у вітчизняному сільському господарстві. Реалізація цих заходів, на погляд авторів статті, сприятиме підвищенню інноваційного потенціалу аграрних підприємств, зміцненню їхніх позицій на ринках ЄС. В цьому контексті перспективи подальших наукових розвідок у даному напрямку дослідження полягають у розробці методичних підходів до оцінки відповідності компонентів людського капіталу аграрних підприємств відповідності умовам Індустрії 4.0.

#### **Література:**

1. Вінніченко І. І., Лапа В. О. Напрями підвищення якості людського капіталу в аграрній сфері. *Агросвіт*. 2019. № 11. С. 3—9. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.11.3>
2. Дудник О., Майборода М., Міненко С. Людський капітал як основа інноваційної організації та розвитку сучасного підприємства. *Review of transport economics and management*. 2022. № 7 (23), С. 45—55. DOI: <https://doi.org/10.15802/rtem2022/268251>

3. Запухляк В. М., Мельник О. І. Людський капітал як чинник підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки України. *Агросвіт*. 2017. № 3. С. 40—44. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=2339&i=5>

4. Качмар О. В. Теоретичні основи формування людського капіталу аграрних підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 364—368. URL: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/75.pdf>

5. Кохан М., Кузик О., Поріцький Ю. Інвестиції в розвиток людського капіталу у сільському господарстві України. *Економічний простір*. 2024. № 189. С. 186—190. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-34>

6. Людський капітал: формування та розвиток сільських територій: монографія / І. В. Свиноус, О. Б. Желавський, В. М. Нянько та ін.; за ред. О. Б. Желавського. Київ: ТОВ "ТРОПЕА". 2023. 480 с.

7. Михайлова Л. І. Управління розвитком людського капіталу в забезпеченні якості життя сільського населення. *Економіка АПК*. 2020. № 5. С. 66—76. DOI: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.202005066>

8. Овечкіна О. А, Маслош О. В., Журавльова А. О. Людський капітал агросектору вітчизняної економіки: проблеми відтворення в аспекті забезпечення продовольчої безпеки. *Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля*. 2021. № 6 (270). С. 35—40. DOI: <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2021-270-6-35-40>

9. Пивовар П. В. Методичні підходи до оцінки людського капіталу сільських територій. *Агросвіт*. 2022. № 5—6. С. 24—32. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.5-6.24>

10. Пронько Л. М. Економічні аспекти відтворення людського капіталу сільських територій. *Агросвіт*. 2022. № 9—10. С. 62—68. DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.62>

11. Пронько Л. Соціальна політика об'єднаних територіальних громад як засіб відтворення людського капіталу сільських територій. *Економічний дискурс*. 2022. № 1 (1—2). С. 74—81. DOI: <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2022-1-8>

12. Сиротюк Г., Болтянська Л. Роль людського капіталу у впровадженні інновацій в аграрному секторі. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія: "Економіка АПК"*. 2024. № 31. С. 129—134. DOI: <https://doi.org/10.31734/economics2024.31.018>

13. Федорова Ю., Момот Д. Людський капітал в умовах "Індустрії 4.0". *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка*. 2023.

№ 17 (34). DOI: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-17\(34\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0654-17(34)-01)

14. Stryzhak O. The role of human capital for economic development in a digitalized world. *Business Management*. 2023. № 3. P. 5—22. URL: <https://bm.uni-svishtov.bg/title.asp?title=2893>

15. World Development Indicators. DataBank. The World Bank (2024), available at: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators>

#### References:

1. Vinichenko, I. and Lapa, V. (2019), "Direction for increasing the quality of human capital in agrarian sphere", *Agrosvit*, vol. 11, pp. 3—9. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2019.11.3>

2. Dudnyk, O., Maiboroda, M. and Minenko, S. (2022), "Human capital as the basis of innovative organization and development of successful enterprise", *Review of transport economics and management*, vol. 7 (23), pp. 45—55. <https://doi.org/10.15802/rtem2022/268251>

3. Zapukhlyak, V. and Melnyk, O. (2017), "Human capital as part of improving the competitiveness of the agricultural sector of Ukraine's economy", *Agrosvit*, vol. 3, pp. 40—44, available at: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=2339&i=5> (Accessed 05 Nov 2024).

4. Kachmar, O. (2016), "Theoretical framework of human capital formation of agrarian enterprises", *Global and National Problems of Economy*, vol. 10, pp. 364—368, available at: <http://global-national.in.ua/archive/10-2016/75.pdf> (Accessed 05 Nov 2024).

5. Kokhan, M., Kuzyk, O. and Poritskyi, Y. (2024), "Investments in human capital development in ukrainian agriculture", *Economic space*, vol. 189, pp. 186—190. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/189-34>

6. Svytnous, I., Zhelavskiy, O. and Nyanko, V. (2023), *Liuds'kyj kapital: formuvannia ta rozvytok sil's'kykh terytorij: monohrafiia* [Human capital: formation and development of rural areas: monograph], Trophea LLC, Kyiv, Ukraine.

7. Mykhailova, L. (2020), "Management of human capital development in ensuring rural population quality of life", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 66—76. <https://doi.org/10.32317/2221-1055-202005066>

8. Ovechkina, O., Maslosh, O. and Zhuravlova, A. (2021), "Human capital of agrosector of domestic economy: problems of reproduction in aspect of food security", *Visnik of the Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*, vol. 6 (270), pp. 35—40. <https://doi.org/10.33216/1998-7927-2021-270-6-35-40>

9. Pyvovar, P. (2022), "Methodical approaches to the assessment of human capital in rural areas", *Agrosvit*, vol. 5—6, pp. 24—32. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.5-6.24>

10. Pronko, L. (2022), "Economic aspects of human capital reproduction in rural areas", *Agrosvit*, vol. 9—10, pp. 62—68. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2022.9-10.62>

11. Pronko, L. (2022), "Social policy of united territorial communities as a means of reproducing human capital in rural areas", *The Economic Discourse*, vol. 1 (1—2), pp. 74—81. <https://doi.org/10.36742/2410-0919-2022-1-8>

12. Syrotiuk, G. and Boltianska, L. (2024), "The role of human capital in implementing innovations in the agricultural sector", *Bulletin of Lviv National Environmental University. Series "AIC Economics"*, vol. 31, pp. 129—134. <https://doi.org/10.31734/economics2024.31.018>

13. Fedorova, Y. and Momot, D. (2023), "Human capital in the conditions of "Industry 4.0"", *Adaptive Management: Theory And Practice. Series Economics*, vol. 17(34). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-17\(34\)-01](https://doi.org/10.33296/2707-0654-17(34)-01)

14. Stryzhak, O. (2023), "The role of human capital for economic development in a digitalized world", *Business Management*, vol. 3, pp. 5—22, available at: <https://bm.uni-svishtov.bg/title.asp?title=2893> (Accessed 05 Nov 2024).

15. The World Bank (2024), "World Development Indicators. DataBank", available at: <https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=world-development-indicators> (Accessed 05 Nov 2024).

*Стаття надійшла до редакції 20.11.2024 р.*

<https://nauka.com.ua>

Електронне фахове видання

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ  
удосконалення та розвиток**


**Виходить 12 разів на рік**

включено до переліку наукових фахових видань України  
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**  
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України  
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: [economy\\_2008@ukr.net](mailto:economy_2008@ukr.net)

 viber: +38 050 3820663